

Estudis Castellonencs

Núm. 1 (2a època) 2015-2016. Pp. 105-124
ISSN: 1130-8788

**VERÒNICA JIMÉNEZ
FERRAN**

*Departament d'Història de l'Art (Universitat
de Barcelona)*

El convent de predicadors de
Nostra Senyora dels Reis Mags de
Sant Mateu del Maestrat. Fundació,
Art i Arquitectura. Una aproximació

Resum

Després de la petició de Pere de Thous, mestre de Montesa, el papa Inocenci IV dóna permís per fundar el Convent de Predicadors de Sant Mateu l'any 1356, convertint-se aquest en l'única casa de dominics de tot el Maestrat, un territori que s'estenia des de Tortosa fins a València. A partir de la bibliografia històrica, així com de documentació inèdita procedent de l'Archivo Histórico Nacional i d'algunes peces resultants de les excavacions arqueològiques realitzades, es fa una aproximació a la imatge que podria tenir el convent: la seva estructura, la coberta de l'església, algunes capelles, advocacions i enterraments. D'aquesta manera, es pot establir quin lloc ocupava aquest edifici dins els paràmetres constructius generals de l'Orde de Predicadors.

Paraules clau

Sant Mateu, Pere de Thous, convent, predicadors, dominics.

Abstract

Following the request of Pere de Thous, Master of Montesa, Pope Innocent IV gives the permission to found the Monastery of Preachers in Sant Mateu in 1356. It supposed the only Dominican house in Maestrat, a large land extended from Tortosa to Valencia. As for the historical bibliography, unpublished documents from the Archivo Histórico Nacional and some pieces resulting from archaeological excavations, it is an approximation of the image could have the convent: its structure, the cover of the church, some chapels, tombs and dedications. In this way, it is possible to establish what place the monastery occupied in the constructive parameters of the Order of Preachers.

Key words

Sant Mateu, Pere de Thous, monastery, preachers, Dominican.

CONTEXT HISTÒRIC

El rei Jaume II fundà l'orde de cavalleria de Santa Maria de Montesa l'any 1317, aplegant així les riqueses i possessions que l'acabat de suprimir orde del temple tenia a la Corona d'Aragó. L'orde de Santa Maria de Montesa abraçava un extens territori que anava des del nord de la província de Castelló, on s'ubicà l'anomenat Maestrat històric, fins a Alacant, exceptuant Torrent i l'església de Sant Joan de València, que quedà en mans dels hospitalers. Així doncs, des de la seva creació, l'orde de Montesa passà a ser la propietat més gran del regne de València, amb centre a Sant Mateu.¹

Des de bon principi, l'orde de Montesa i la corona desenvolupen lligams ben estrets, que porten a participar els cavallers montesians en empreses tan significatives com la guerra de Mallorca contra Jaume II o la conquesta de Sardenya. Igualment, durant la revolta popular unionista, contrària a la monarquia, té un paper destacat Fr. Pere de Thous, elegit mestre de Montesa el 13 de novembre de 1327, que va reunir entre els seus cavallers i vassalls un petit exèrcit per recolzar els interessos de Pere III el Cerimoniós.² El suport al rei beneficià enormement l'orde de Montesa, doncs va valdre a Pere de Thous el dret a rebre indemnitzacions per part de cada un dels pobles aliats en la revolta. Acompanyant habitual

¹ Samper (1669).

² Javierre (1945), pàgs. 29-31; Díaz (1985), pàgs. 93-141.

del seguici reial, Pere de Thous va aconseguir la confirmació de moltes franquícies i privilegis concedits als seus predecessors, així com l'autorització per comerciar lliurement amb Còrsega i Sardenya.³ La relació dels Thous amb la monarquia també es verifica pel costat de Bernat de Thous, germà de Pere de Thous, qui essent un conseller habitual del rei viatjà a Avinyó per rebre del papa Innocenci VI la butlla per posar fi a la guerra de Pere III i Pere el Cruel de Castella, anomenada *dels dos Peres*. El vincle d'aquests personatges designa uns lligams entre una elit que podria explicar el motiu de la construcció d'un convent de predicadors a Sant Mateu únic en el territori.

Sant Mateu és una població dedicada al comerç de llana⁴ que viu un moment d'esplendor a partir del segle XIV, quan l'orde de Montesa decideix prendre la vila com a centre del seu Maestrat. Hi construeixen el palau del Mestre i patrocinen tot tipus d'obres, tals com l'agençament de muralles, ponts sobre el riu, la renovació de l'església o la construcció del Convent de Predicadors.⁵ Els negocis van atraure molta població a la vila, entre ells una puixant comunitat de jueus i, segons algunes fonts, una comunitat de càtars.

EL CONVENT DE SANT MATEU EN LES PUBLICACIONS HISTÒRIQUES

«Esta casa es grande y espaciosa, y por las obras necesarias y por hospedar muchos frailes caminantes, por estar en el camino real, pasan mucha necesidad», escriu Viciano (1563) en la primera publicació on apareix el Convent de Dominics de Sant Mateu.⁶ Uns anys més tard i en un text més extens, Diago (1599)⁷ presenta l'obra del convent en el context de la història de la Província d'Aragó, remarcant la tasca de Pere de Thous com a fundador i de Joan Gomir com a provincial d'aquell moment.

Cronològicament, *Montesa Ilustrada* és la tercera obra on apareixen notícies sobre l'edifici. Aquest text inaugura la llista de llibres sobre l'orde de Montesa que, a causa de la relació entre alguns dels seus mestres i el convent dominic, apleguen certes referències de dita fàbrica. En aquesta via, cal destacar les aportacions de Javierre Mur (1945),⁸ que presenta per primera vegada la imatge dels escuts de cada un dels maestres, i les de Díaz Manteca (1987) a *El «Libro de poblaciones» de la Orden de Santa María de Montesa*, on es publica l'acta del capítol general de l'orde celebrat a Cervera el dia 6 de novembre de 1361 que fa referència a la fundació del convent de dominics.⁹

3 Javierre (1959), pàgs. 571-578. Díaz (1987), pàgs. 31-37.

4 Levi (1929), pàgs. 17-29. Levi (1939), pàgs. 39-48.

5 Zaragoza (1994), pàgs. 99-119. Alguns apunts històrics sobre la població de Sant Mateu están recollits en els treballs de Mn. Betí; veure Mesado (2011).

6 Viciano (1563), fol. 48v; Ed. Joan Iborra (2002), pàg. 148.

7 Diago (1599), fols. 277v.-278r.

8 Javierre (1945).

9 Díaz (1987), pàgs. 428-231.

Unes cartes escrites i editades durant la Guerra de Successió a Sant Mateu expliquen les destrosses que patí el convent i se n'enumeren algunes de les parts així com elements que formaven el seu patrimoni. Es tracta d'un text a penes citat en la tradició històrica de la població, però que aporta dades inèdites de la situació del convent a principis del segle XVIII.¹⁰ D'aquest relat beu Ferreres Aleu per a la redacció d'*Historia de la Villa de San Matheo* [1836-1840] (2006),¹¹ a més de la consulta dels desapareguts arxius locals i del testimoni directe. La fortuna de l'edifici conventual, convertit en hospital i caserna abans de la reocupació l'any 1814, es recull també en la publicació de Rais (1819)¹² sobre els danys ocasionats al cenobi durant la Guerra del Francès.

En la mateixa línia que inicià Diago, es troba l'obra de Manuel Joseph de Medrano (1731) titulada *Historia de la Provincia de España de la Orden de Predicadores*.¹³ És un text on s'explica la fundació del convent i els motius de manera àmplia, raona algunes dates com el moment de construcció de la fàbrica i a més hi fa esment d'alguns dels personatges que van passar-hi.

El segle XVIII és un moment molt prolífic en l'estudi dels predicadors des de dins del mateix orde, especialment amb les publicacions de documents referents a les seves ordinacions i privilegis. En aquest context apareix el *Bullarium*, on es troba per primera vegada publicada la carta d'Innocenci VI donant permís a Joan Gomir per poder fundar una casa de dominics a Sant Mateu.

Els capítols celebrats a la Província d'Aragó, on es fa referència de la relació de convents erigits i dels frares que hi havien d'anar, es transcriuen i publiquen per Adolfo Robles Sierra i per Vito T. Gómez a *Escritos del Vedat*, entre els anys 1990 i 2006.¹⁴

L'exhumació de documentació continua amb la publicació de Laureano Robles (1981), que presenta un document inèdit datat a principis del s. XVII procedent de l'arxiu històric de la Província Dominica d'Aragó i del qual hi ha una còpia a l'Archivo Generale Ordo Praedicatorum de Roma, on apareix un breu resum de la fundació i les propietats d'aquell moment.¹⁵ Finalment, cal fer esment dels treballs de Miguel Ángel Badenes (1985) sobre la desamortització¹⁶ i el de José-Mateo Vidal Adell (1993) on es publiquen dos protocols de 1756 i 1764.¹⁷

10 *Diaria y verídica relación* (1706), pàgs. 25-26.

11 Ferreres Aleu, 2006 [1836-1840], pàg. 42.

12 Rais (1819), pàgs. 255-256.

13 Medrano (1731), t. II, pàg. 65

14 El capítol on es fa referència a la fundació de Sant Mateu es publica a Robles (1996), pàgs. 91-139.

15 Robles (1981).

16 Badenes (1985), pàgs. 75-82.

17 Vidal (1993), pàgs. 81.

LA FUNDACIÓ DEL CONVENT

L'arribada dels predicadors a Sant Mateu suposa una fundació tardana dins de la pròpia història de l'orde, iniciada l'any 1216 després de l'aprovació per part del papa Honori III.¹⁸ Ciutats com Barcelona, Lleida o València, per exemple, ja disposen de presència dominica des de la primera meitat del segle XIII. Quan l'orde de Sant Domènec arriba a Sant Mateu no existeix a la vila cap altre orde mendicant. Aquesta fundació forma part d'una segona expansió de l'orde que pretén completar la primera, ubicant convents en poblacions mitjanes i amb cert moviment econòmic.¹⁹ En el cas de Sant Mateu, l'orde dels dominics arriba a la vila per petició expressa del mestre Pere de Thous,²⁰ senyor de tot un territori on no hi havia cap convent de predicadors, doncs aquest vingué a ser l'únic des de Tortosa fins a València.

Pere de Thous, tercer mestre de Montesa, demana a Joan Gomir,²¹ inquisidor i prior general de l'orde de Predicadors a la Província d'Aragó, la fundació d'un convent de dominics a la vila de Sant Mateu. La notable família Gomir, procedent de terres gironines, ja havia estat vinculada a la fundació d'un convent de predicadors, doncs en un document del 17 de setembre de 1317 el comte d'Empúries Ponç V i la seva esposa Isabel confessen deure a Castelló Gomir, el pare de Joan Gomir, dotze mil sous que havien de lliurar a Bernat de Puigarcós per construir el convent de Castelló d'Empúries.²² En aquest convent gironí va prendre l'hàbit Joan Gomir que, segons Diago, ja era inquisidor general de la Província d'Aragó el 1356. En aquell temps, l'orde de Predicadors gaudia de prestigi a la Corona d'Aragó, doncs el papa Innocenci IV va fer cardenal Nicolau Rossell l'any 1357 mitjançant una butlla feta arribar al rei Pere el Cerimoniós, que estava a Saragossa, des d'Avinyó per l'embaixador Bernat de Thous, germà del mestre de Montesa Pere de Thous.²³ Nicolau Rossell passà a ser el primer dominic, i clergue, que ostentà el capell cardenalici de la Corona d'Aragó. Un cop rebuda la butlla, es posà en camí cap al papat d'Avinyó i passant per Barcelona, on estaven reunits els pares de la província d'Aragó per elegir provincial el dia 27 de febrer, van fer que el cardenal nomenés al seu gust. Així va sortir escollit Joan Gomir, amb qui ja tenia vincles en el passat, i que va seguir amb algunes directrius del seu predecessor.²⁴ Arribat a Avinyó, Rossell va aconseguir la confirmació papal pel càrrec de Joan Gomir i butlla per tal que fos reconegut com a mestre.²⁵ La presència de Nicolau Rossell a la cort papal va acostar molt els predicadors de la província aragonesa a la institució, quelcom que es designa per exemple amb la llicència de poder anar a la cort pontifícia per a tots els frares de l'orde.²⁶

18 Ripoll (1729), pàg. 2.

19 Montagnes (1979), pàg. 19.

20 Diago (1599), pàg. 277 r.; Samper (1669), pàgs. 481-482.

21 Diago (1599), pàg. 45 r. – v. Provincial de la Província d'Aragó entre 1357 i 1381; Medrano (1791), pàg. 65; Heusch (2001), pàg. 12.

22 Riera, Griessenberger (1994), pàg. 379.

23 Diago (1599), fol. 44 r. – 45 v.

24 Ibidem, fol. 45 v.

25 Ibidem (1599), fol. 45 r.

26 Ibidem (1599), fol. 46 r. Capítol Provincial de Castelló d'Empúries, 1360.

Els vincles entre el papat i l'orde de Predicadors van comportar un augment de prestigi dels dominics, pel que no és estrany que quan Pere de Thous volgué fundar un orde religiós dins del seu domini, es decantés per aquest. Per altre costat, el germà de Pere de Thous, Jaume de Thous, en formava part orde, tal com apareix citat en l'acta de donació montesiana de l'any 1361.²⁷

Davant la proliferació de les fundacions mendicants a les poblacions i els problemes econòmics i socials que sorgien amb les parròquies, així com l'elevat nombre de queixes que rebia el papa en aquest aspecte, en el capítol general de 1287 es va establir l'obligació de no fer més cases sense el permís d'aquest o del papa.²⁸ En el cas de Sant Mateu, la resposta del pontífex Innocenci VI es recull en una butlla papal datada a Avinyó el dia 4 d'abril de l'any 1356,²⁹ en la qual s'assenyala la concessió de fundar i construir un sol lloc de l'orde de Predicadors dins la vila de Sant Mateu, format per una església amb oratori, campanar, campana, cementiri i totes les dependències necessàries per a viure i sustentat-s'hi els frares.³⁰ Així doncs, per petició del mestre de Montesa i a través del provincial Joan Gomir, es vol fundar un convent per augmentar la religiositat de la vila, amb la condició que no moleste l'església parroquial.³¹ Algunes fonts expliquen que just després de l'autorització papal, el mestre de Montesa Pere de Thous va cedir els terrenys per a aixecar-hi la casa dels dominics i que cap a 1360 ja hi havia una construcció bàsica feta.³² Documentalment, es pot constatar aquesta notícia si tenim en compte que en el Capítol Provincial celebrat a Castelló d'Empúries l'any 1360 es designen vuit frares per anar-hi a viure.³³ Si més no, no és fins al 1361 que en el Capítol General de l'orde de Santa Maria de Montesa, celebrat a Cervera del Maestrat, s'escriu en un document la donació feta per Pere de Thous en presència del provincial Joan Gomir i dos frares dominics més, Esteve Burdi i el germà del mestre, Jaume de Thous.

El convent es construeix en uns terrenys pertanyents a l'orde de Montesa situats extramurs de Sant Mateu i al costat del Palau del Maestre,³⁴ al pas del camí ral que travessava la vila. Tal com es llegeix en el document, es tractava d'un indret lliure de càrregues i enquadrat entre el camí que va a Tortosa, el que va a Cervera, el que s'anomena de les Quarterades i la terra propietat d'Arnau Vinader. Pere de Thous, que expressa la voluntat d'erigir aquest convent

27 Díaz (1987), pàgs. 428-231. Les clàusules d'aquesta donació es reproduïxen en el *Llibre de Privilegis de la vila de Sant Mateu (1157-1512)*, Sánchez (1985), pàg. 392, doc. 95.

28 MOPH III, pàg. 137.

29 La data que s'escriu a la butlla papal és l'any quart del pontificat, és a dir el 1356; en el document que després cita Pere de Thous es diu l'any setè del pontificat, que correspon al 1359. Diago també escriu 1359 (fol. 277 v.).

30 Ripoll (1730), pàg. 247, doc. VI.

31 Climent IV expedí una butlla l'any 1265 on s'exposa que la distància entre convent i església parroquial ha de ser de 300 canes (Ripoll, *Bullarium I*, pàg. 466). Aquesta distància però, esdevé excessiva pel nombre de peticions de fundacions i l'espai urbà i és per això que amb una altra butlla datada l'any 1268 es redueix la distància a 140 canes (Ripoll, *Bullarium I*, pàg. 495). Sobre l'enfrontament entre parròquies i convents veure Dossat (1973), pàg. 266-267.

32 Medrano (1731), pàg. 65.

33 Biblioteca Universitària de Zaragoza, Ms. 185; Diago (1599), pàg. 47.

34 Zaragoza (1993); per la situació del convent de predicadors dins la vila, veure *Plan geogràfico-iconogràfico. Delineación del conducto de la fuente del convento de religiosas Agustinas de la villa de San Mateu (1773)*, editat per Zaragoza (1990). Sobre l'urbanisme medieval de Sant Mateu veure Sanmartín (1990) i Gómez (1993). Sobre l'art gòtic de la zona veure Zaragoza (1994).

per expiar els seus pecats, els dels seus pares i els dels fidels difunts en general, també dóna als frares dues terceres parts de l'aigua que havia fet arribar a la font ubicada en la plaça davant el convent (que en aquest moment de 1360 encara era una projecte) i l'altra part havia d'arribar canalitzada cap a dins la vila. Igualment, assenyala que no pretén perjudicar l'església parroquial de la població amb la fundació del nou convent, doncs les diferències entre uns i altres havien estat importants en altres llocs de presència mendicant.³⁵ Era un indret on hi havia espai per a l'edificació i un lloc prou prop de la vila per viure de la mendicitat, ja que els seus recursos no provenien del treball manual com els dels monjos benets i bernats, ni de la càrrega pastoral com els clergues. Signen aquesta donació el mestre de Montesa Pere de Thous, Albert de Thous, cambrer major de Montesa, i els frares Berenguer March i Joan Llopis. Com a testimonis de l'acte s'anomenen Ponç Arnau Despersa, Andreu Cerda i Pere Soler, físic de Sant Mateu a qui pot correspondre la làpida publicada per Mn. Betí com a pertanyent al convent de dominics de la vila.³⁶ El 22 de març de 1381 aquest document és ratificat pel mestre Albert de Thous, quelcom que indicaria que possiblement l'edifici ja estava acabat.

NOTES DOCUMENTALS SOBRE L'ESTRUCTURA DEL CONVENT

La butlla papal expedida a Avinyó el 4 d'abril de 1356 per Innocenci VI exposa que el convent ha de tenir les parts pròpies per a acollir una comunitat de frares segons llurs ordinacions i poder sustentar-s'hi de manera decent. És per això que la fàbrica ha de comptar amb oratori o església, campanar, campana, cementiri i totes aquelles dependències necessàries per a viure-hi una comunitat de frares.³⁷ La forma, tipologia o model dels convents de predicadors responen a una tradició constructiva desenvolupada en els grans monestirs cistercencs³⁸ i també premostratencs,³⁹ en els quals, i en principi, es remarca el sentit de pobresa, senzillesa i manca d'ostentació tant a nivell arquitectònic com ornamental. És per aquest motiu que, en els primers temps, les constitucions i els capítols generals de l'orde de Predicadors subratllen aquesta norma com a bàsica en els seus edificis. En les primeres constitucions, datades el 1228 però, segons els especialistes, com a resultat dels capítols generals iniciats l'any 1220,⁴⁰ es llegeix: «Mediocres domos et humiles habeant fratres nostri, ita quod murus domorum sine solarío non excedat in altitudine mensuram XII pedum et cum solarío XX, ecclesia XXX, et

35 Díaz (1987), pàgs.428-431; Ferreres Aleu, 2006 [1826-1840], pàg. 136.

36 Societat Castellonense de Cultura (SCC), Papers de Betí. Agraïeix a Ferran Olucha la cessió d'alguns documents corresponents als papers de Mn. Betí utilitzats en aquest article.

37 Ripoll (1730), pàg. 247, doc. VI.

38 Per a l'estudi dels estatuts en l'art cistercenc vegeu J. M. Canivez, *Statua Capitulum Generalium Ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786*, 8 vols., Lovaina, 1933-1941, especialment vols. I-III; Aubert, M., *L'architecture cistercienne en France*, 2.ª ed., 2 vols., París, 1947; vol. I, pàg. 135-149.

39 López de Guereño (1997).

40 Mandonnet, Vicaire (1938), pàg. 292; Per a l'estudi de l'arquitectura de l'Orde de Predicadors, veure Meersseman (1946) i Sundt (1987).

non fiat lapidibus testudinata nisi forte super chorum et sacristiam»⁴¹ El mateix apareix en el text legislatiu de 1241, en la redacció de sant Ramon de Penyafort.⁴² En el capítol general de 1263 s'inclou a les constitucions que «nec fiant in domibus nostris curiositates et superfluitates notabiles in sculpturis et picturis et pavimentis et aliis similibus que paupertatem nostram deformant»⁴³ Cap al final del segle XIV cada vegada es fa menys referència a la pobresa arquitectònica dels edificis i és per això que, finalment, les restriccions relacionades amb l'arquitectura, les mesures de l'església i la prohibició de la volta de pedra queden en desús després de ser abolides en tres capítols seguits, el de Venècia de 1297, el de Metz de 1298 i el de Marsella de 1300.⁴⁴

El convent de Sant Mateu és una obra iniciada vers el 1360, i que per tant està lluny temporalment dels propòsits de pobresa que predicava l'orde al principi. Segons Viciano es tractava d'una fàbrica gran i espaiosa,⁴⁵ amb capacitat per a albergar-hi molts caminants que passaven per allà. També en el text de Medrano⁴⁶ es pot llegir que l'edifici era dels més sumptuosos i magnífics que s'havien construït, i que al llarg de la història es va anar ampliant amb altres dependències. En els convents de predicadors l'església constituïa el centre de la vida regular, però a partir de 1250-1260 també va passar a ser l'emplaçament de la predicació de l'orde, doncs les contínues diferències amb les parròquies van obligar a fer-se un espai apte per a acollir els feligresos durant els sermons. Aquets canvi de concepte va portar a diferenciar l'església conventual, on només hi entren els frares i que sovint s'identifica amb el presbiteri o el cor, i l'església pública, on hom va per escoltar l'ofici o la prèdica. Algunes fonts històriques com la *Diaria y verídica relación*, o el mateix pare Ferreres Aleu, fan referència al presbiteri de l'església de Sant Mateu, amb un cadirat destruït durant la Guerra de Successió.⁴⁷

Figura 1.

Figura 3.

41 Denifle (1885), pàg. 225.

42 Creytens (1948), pàg. 48.

43 MOPH III (1898), pàg. 117.

44 MOPH III (1898), pàg. 283, pàg. 287 i pàgs. 294-295, respectivament.

45 Viciano (1563), fol. 48 v, pàg. 148.

46 Medrano (1731), pàg. 65.

47 *Diaria y verídica relación* (1706), pàg. 24-25; Ferreres Aleu (1826-1840), pàg. 162.

Les excavacions realitzades en el terreny que ocupava el convent de predicadors⁴⁸ presenten una església de proporcions considerables, d'una sola nau, capçalera poligonal i capelles laterals [fig.1]. Sobre la coberta de l'edifici no tenim notícies documentals, però les claus de volta trobades, així com els fragments de nervis conservats, evidencien l'existència d'una coberta de pedra, almenys en algunes parts de la nau o en capelles [fig. 2]. La legislació i els capítols generals dels primers temps subratllen la necessitat de fer les cobertes de l'església de fusta com a mostra de pobresa, exceptuant-ne el presbiteri, que podia ser de pedra.⁴⁹ Tanmateix, quan s'erigeix el convent de Sant Mateu aquesta norma ha estat ja superada i comptem amb nombrosos exemples que així ho testimonien. Algunes de les claus de volta són de grans dimensions, quelcom que fa pensar en la possibilitat de cobrir la nau o el presbiteri. La primera d'elles representa un escut llaurat amb línies que dibuixen unes aigües i que, pels quatre nervis que hi menen, es pot afirmar que tancava una volta de creueria. De les mateixes dimensions i de dibuix semblant és un altre fragment de pedra, del qual no es veuen els possibles nervis que l'aguantaven. Una altra de les claus de volta és la que representa l'arcàngel Sant Miquel matant el drac, amb restes de policromia i de dimensions més reduïdes que les anteriors, però també pertanyent a una volta de creueria tal com es desprén del naixement de les nervadures.

Així com les normes arquitectòniques i decoratives es relaxen fins a desaparèixer davant la impossibilitat de limitar les necessitats o voluntats de les comunitats i dels particulars, en matèria d'imatgeria ben aviat hi ha disposicions per esperar-ne l'ús. Per exemple, ja al 1254 es marca l'obligació de tenir en totes les cases de predicadors una representació de sant Domènec.⁵⁰ A banda de, i malgrat les normes del segle XIII contra les *curiositates et superfluitates*, la proliferació d'elements decoratius dins els convents de dominics és quelcom ben constatable a mesura que avancen els anys. A Sant Mateu resten fragments escultòrics diversos com capitells amb motius vegetals, impostes [fig. 3], claus de volta, gàrgoles [fig. 4] o làpides. Entre algunes peces

Figura 3.

es pot distingir l'escut dels Thous.⁵¹ Pot ser de Pere de Thous, fundador del convent, o del seu germà Albert de Thous, qui va ser mestre de Montesa entre 1374 i 1382 i que, segons les cròniques, la seva relació amb el convent era tan estreta que fins i tot quan va morir el seu cos va ser col·locat a l'església d'aquest i allà se li va fer homenatge abans de procedir al trasllat de les despulles cap a Montesa.⁵²

48 Documentació cedida per l'Ajuntament de Sant Mateu del Maestrat.

49 Denifle (1885), pàg. 225.

50 MOPH III (1898), pàg. 70.

51 Javierre (1945), pàgs. 29, 33.

52 Samper (1669), vol. 2, pàg. 482.

Figura 4.

De totes maneres, aquests fragments que porten els escuts dels mestres montesians també poden procedir del palau que l'orde tenia a Sant Mateu.⁵³ Si més no, davant el dubte de procedència i tractant-se l'edifici del Palau i del convent de contemporanis, s'inclouen com a exemple. Es troba també al Museu Municipal de Sant Mateu una obra fragmentària en la qual es representa un lleó i possiblement la imatge heràldica dels Despuig –la flor de lis–, en referència a fra Lluís Despuig o Francesc Bernat Despuig, ambdós mestres de Montesa entre el 1453 i el 1482, i el 1506 i el 1537, respectivament.⁵⁴

Les impostes esculpides que es guarden al Museu Municipal de Sant Mateu, una que representa una àguila i l'altra amb la imatge d'un home barbat, poden donar idea de la dimensionalitat de l'edifici i la profusió decorativa d'aquest, doncs semblen que anaven col·locades en l'angle d'una porta, una finestra monumental o en el vèrtex de la motllura d'una paret en alguna capella.

En les excavacions realitzades al convent s'han trobat fragments d'un retaule de pedra de grans dimensions, on es pot veure un personatge vestit de guerrer, amb l'armadura, i altres figures de religiosos, alguns d'ells identificables com a frares dominics. A més, resta la part inferior del que pot ser una mula amb les potes de davant en acte d'agenollar-se. Podria tractar-se d'una de les escenes dels Corporals de Daroca que, segons la llegenda, van ocórrer a Llutxent, al lloc conegut com el Còdol, que després fou l'indret on es construí la capella de Sant Cosme i Sant Damià i al 1422 el senyor del lloc, Olf de Pròxida, va donar als predicadors per fer-s'hi una casa.⁵⁵ No se sap on s'ubicaria aquest retaule, si es va fer expressament per a aquesta església, però sí que atesta la veneració del Corpus Christi dins de l'orde i la relació amb aquesta tradició tan important a la baixa edat mitjana. A nivell artístic, es tracta d'una obra escultòrica de mitjans del segle xv [fig. 5].

La crònica de Viciania parla del convent sota la dedicació dels Reis Mags, pel que hem d'entendre que la capella major estava sota aquesta advocació. No es coneix cap notícia del tipus de mobiliari que ocupava aquest indret fins l'any 1625 on, en una visita pastoral, el bisbe de Tortosa⁵⁶ dóna permís als frares

Figura 5.

53 Zaragoza (1993).

54 Javierre (1945), pàg. 41.

55 Diago (1599), fol. 279 v.

56 Visita pastoral de 1625. SCC, Papers de Betí.

predicadors de Sant Mateu per a recollir almoïna per tal de poder acabar el retaule de la capella major, quelcom que indica que almenys part de l'obra no estaria resolta o que l'anterior havia quedat antiquada.

DEIXES TESTAMENTÀRIES AL CONVENT DURANT ELS SEGLES XV I XVI. DENOMINACIÓ D'ALGUNES CAPELLES

Des dels primers temps de l'orde, la qüestió de les sepultures dins l'església del convent esdevé un tema de debat. Encara que el papa Gregori IX donés permís per enterrar-se dins les esglésies de predicadors l'any 1227,⁵⁷ en capítols generals posteriors es llegeix com l'orde intenta acollir els sepelis de la forma menys ostentosa possible. Per això el 1245, el capítol general de Colònia prohibeix els enterraments amb escultures o túmuls funeraris dins de les esglésies i, els que s'hi trobaven i eren molt grans s'havien de refer,⁵⁸ i uns anys més tard, al 1250 es prohibeixen en tot el recinte eclesial: *item, quod nostris ecclesiis sepulturae non fiant*.⁵⁹ Tot i això, les peticions de civils per enterrar-se dins d'una església de predicadors continuaren creixent i era quelcom que alhora comportava un ingrés important al capital dels convents. És per aquests motius que el papa Urbà IV acorda al 1261 la lliure sepultura dins els edificis dels convent i el 1265 dins l'església.⁶⁰

A través de la documentació es pot establir el nom d'algunes de les capelles que varen formar part de l'església del convent de Sant Mateu, així com atestar la presència d'alguns retaules, figures o sepultures.

Cronològicament, el primer document d'aquesta naturalesa que es conserva és una acta notarial datada el 10 de juny de 1439 i escrita pel notari Pere Comí de Sant Mateu, on el pintor Bernat Serra de Morella confessa que el notari Jaume Cogomà, de Sant Mateu, li ha donat vint-i-tres lliures reials de València per a la realització d'un retaule de Santa Elena i de Santa Bàrbara que li ha fet pel monestir de predicadors d'aquesta vila.⁶¹

En segon lloc, data del 21 d'agost de 1457, un contracte de sepultura entre el capítol del convent de predicadors, amb el seu prior Jaume Esteve al davant, i Pere Florença i la seva muller Jaumeta. Formalment es tracta d'un document donat en dues parts: la primera correspon a la donació de la capella dels sants Marc Evangelista, Cosme i Damià per part del capítol del convent,⁶² i la segona, al lliurament de quinze sous censals anuals per part del

57 Ripoll (1729), pàg. 25, doc. XVIII.

58 *Item, non fiant in ecclesiis nostris cum sculpturis proementibus sepulturae, et que factae sunt, auferantur*. MOPH III, pàg. 32.

59 MOPH III, pàg. 53 i pàg. 130.

60 Ripoll (1729), pàg. 409, doc. CCC.

61 Arxiu Municipal de Sant Mateu, Papers de Betí; Sánchez (1935), doc. XVI.

62 AHN (Archivo Histórico Nacional), CLERO-SECULAR_REGULAR, L. 18962, s. f. *Les reverents e venerables religiosos (...) atorguen e donen per sepultura al honorable en Pere Florença, vehí de la vila de Sent Matheu, e a la dona na Jacmeta, muller sua in secondis nupciis et als descendents dels, e de qualsevol dells, la capella que es dins la sglesia del dit monestir de Preicadors sots invocacio de monsenyors los gloriosos sents March evangeliste e sent Cosma e sent Damia martirs (...)*.

matrimoni, amb l'objectiu de sustentar la capella de la seva sepultura, per a ells i els seus descendents. El pagament anual s'estableix l'endemà del dia de Sant Cosme i Sant Damià, durant tota la vida de fra Jaume Esteve. Aquesta segona part del document, corresponent a la donació dels cònjuges, apareix ratllada amb tres línies i per tant anul·lada. Podria ser que no s'arribés a realitzar el tracte o que, finalment, la donació en fos una altra.⁶³

Una altra capella dins l'església del convent seria la de Santa Catalina i Santa Magdalena, doncs en un protocol del notari Pere Savall de Morella, amb data d'11 de juny de 1464, es recull un testament en el qual Elionor de Ledosa, muller difunta de Pere Moragues de Sant Mateu, escollí ser enterrada a l'església del convent de predicadors, amb l'hàbit dels dominics, davant de dita capella, que rebia el nom familiar de capella dels Moragues.⁶⁴

Datat el dia 4 de febrer de 1488, es troba un altre contracte entre els frares i el matrimoni format per Bernat Cosida, fuster de Sant Mateu, i la seva esposa en segones núpcies, Bàrbara. El notari de Sant Mateu, Antoni Figuerola, traslladat al capítol dels frares predicadors i en presència com a testimonis de Jaume Martí, àlies Lluç, i Joan Cervera, que aleshores era menor d'edat, ambdós veïns de la vila, amb el prior del convent Ramon Manresa, el lector Pere Badenes, fra Bernat Macip, fra Joan Lledó i fra Miquel Cosida, aixeca escriptura pública de la donació per part dels frares de la capella de l'arcàngel sant Rafel per sepultura del matrimoni sobredit, els quals l'havien demanada. A canvi, i tal com s'exposa en la segona part del document, Bernat Cosida i Bàrbara, donen al convent una vinya lliure de càrregues situada en un indret anomenat l'Argila Nova, dins del terme de Sant Mateu, un cop ells dos hagen mort.⁶⁵

Uns anys més tard, en un altre testament del 24 d'octubre de 1493, Lluís Joan Nogués, mestre en arts i en medicina de Barcelona però habitant de Sant Mateu, també demana ser enterrat a l'església dels predicadors.⁶⁶

Ja al segle XVI es poden llegir un nombre més elevat de documents en els quals es fa referència a parts del convent. La següent notícia té dues seccions, una primera datada al 13 de febrer de 1508 on es presenta el testament escrit pel notari Miquel Arnau, i una segona part on es fa públic aquest document, datada el 3 d'agost de 1518, segurament en el moment de la mort del donant. Ambdues redaccions es troben físicament al mateix full, encara que es diferencien clarament les dues mans. Miquel Castellassens demana en el seu testament que siguin donats quaranta sous de renda anuals perpètuament a l'església parroquial de Sant Mateu, per fer vint misses per la seva ànima a la capella de la Trinitat, i també que siguin celebrades misses de manera perpètua a la capella de la Passió del convent dels predicadors, per ell i per tots els seus difunts.⁶⁷

63 AHN, CLERO-SECULAR_REGULAR, L. 18962, s. f.

64 Arxiu Notarial de Morella, Protocol de Pere Caval, 1464. SCC, Papers de Betí.

65 AHN, CLERO-SECULAR_REGULAR, L. 18962, s. f. *Los reverents e venerables religiosos (...), atorguen e donen per sepultura al honrat en Bernat Cosida, fuster, veí de la vila de Sentmatheu, e a la dona na Barbera, muller sua in secundis nupcias e als seus e a qualsevol dells presents, etcetera, la capella que es dins la iglesia del dit monestir de preycadors, sots invocació del arcangell sant Raffel.*

66 Arxiu Municipal de Sant Mateu (AMSM), Notari Nicolau Duran, 1492-1493. SCC, Papers de Betí.

67 AHN, CLERO-SECULAR_REGULAR, L. 18962, s. f. (...) *E altres vint misses, me sien dites e celebrades perpetualment per los frares de lo monestir de pricadors della dita villa e en la sobredita capella de la passio del dit monestir (...).*

Una notícia datada el 16 de febrer de 1522 i recollida en el protocol notarial de Nicolau Miquel, notari de Sant Mateu, especifica un altre lloc d'enterrament fora de les capelles: es tracta de l'indret de soterrament d'un dels mestres del convent, just davant de l'altar major. Miquel de Vilarregut, cavaller de València i resident a Sant Mateu com a lloctinent general del mestre de Montesa, Bernat Despuig, procura al seu administrador Lluís Voltanyà a fer que els predicadors prenguen «lo cors de la molt noble dama Violant, muller mia molt cara qui en la nit pasada entre dos e tres hores de la nit es morta de part en la cambra del palau del dit lloch de Sant Mateu». El lloctinent ordena que la seva esposa siga enterrada davant de l'altar major, al costat de la sepultura del mestre Climent Ferrer, en l'indret conegut com de Sant Domènec i Santa Magdalena.⁶⁸

De principis de segle data un altre testament on s'indica la voluntat de rebre sepultura amb *l'abit de sant Domingo* en el convent del gloriós Sant Domènec i en el vas dels Torres, ubicat dins l'església del dit convent davant de la capella de Nostra Senyora del Roser. La testadora mana que es facen misses per la seva ànima, repartides en una novena pel seu esperit, trenta misses a l'altar major, una celebració en nom de Jesús a l'any amb l'ofertament d'una espelma i a més vuit misses a l'any per ella, el seus pares, el marit i els fills en les festivitats de Nostra Senyora de febrer (la Candelera), el dia de l'Anunciació de Nostre Senyor, la Visitació de Santa Elisabet, l'Assumpció de la Mare de Déu, la Nativitat de la Mare de Déu, a l'octubre el dia de les Onze Mil Verges, Tots Sants i la Concepció de la Mare de Déu. Per tot això fa una donació de dotze lliures, amortitzades la meitat pel seu hereu i l'altra meitat pel propi convent. Si els frares no estigueren d'acord amb aquesta, ella traspasa aquesta voluntat als clergues de la parròquia de Sant Mateu, que haurien de fer les misses a la capella de la Passió de l'església del poble.⁶⁹

Dins el manuscrit L. 18962 de l'Archivo Histórico Nacional, es troba una pàgina en molt mal estat de conservació i difícil lectura on s'anotaren diverses notícies sobre sepultures i capelles a partir de documents anteriors i datacions vàries. La primera d'elles fa referència a un document del 15 de juliol de 1540 on es dona per sepultura la capella de les Onze Mil Verges a canvi de deu lliures. A continuació es presenta la donació per sepultura de la capella de Sant Vicent Ferrer, el 29 de setembre de 1544, a condició que s'entreguen després de l'òbit deu lliures.⁷⁰ A aquesta capella torna a fer referència el testament d'Úrsula Matamoros datat l'any 1603.⁷¹ Cal remarcar la importància del culte a sant Vicent Ferrer dins l'orde de Predicadors i especialment en aquest convent, on es documenta que el sant va estar dues vegades i en el qual es conservava com a relíquia la seva trona de predicació, sobre la qual podia moure's pel poble sense que

68 AMSM, Protocol de Nicolau Miquel, 1522, SCC, Papers de Betí.

69 AHN, CLERO-SECULAR_REGULAR, L. 18962, s. f. *Item vull i es ma voluntat que aores que lo mia anima serà separada del meu cos e lo dit meu corb sia liurat ad [il·legible] sepultura en lo convent e monestir del Glorios Sant Domingo, construït fora los murs de la dita vila de Sent Matheu, en lo vas dels Torres, lo qual esta construït dins lasglesia de dit monestir, davant la capella de Nostra Senyora del Roser, e vull esser soterrada en lo abit de Sant Domingo.*

70 AHN, CLERO-SECULAR_REGULAR, L. 18962, s. f.

71 AMSM., Protocol de Pere Ferreres, 13 d'agost de 1603. SCC, Papers de Betí.

els habitants li estiressen el vestit, quelcom molt propi en els personatges venerats per tal de guardar la penyora com a objecte sagrat.⁷² Seguidament, el dia 2 de novembre del mateix any, el capítol dóna per sepultura la capella de la Verge Maria a Anna Teixidora, Gou[...] Guimerà, Miquel Guimerà i la seva muller Agnès Vallès, pels cognoms segurament família entre sí. Quatre anys més tard es registra la donació per sepultura de la capella major i per últim al 1549, el notari Jaume Montflorit fa acta d'un testament el dia de les ànimes (2 de novembre) on el convent de predicadors dóna per sepultura a un matrimoni la capella de Sant Bartomeu.⁷³ Tot i que no documenten la construcció de l'església ni de l'espai consagrat per capelles, aquest seguit de notícies aporten un conjunt valuós de dades sobre certes advocacions dins el cenobi, algunes pròpies dels predicadors i esteses a tota l'orde, així com referències a la voluntat d'enterrar-se dins el convent i detalls sobre com es procedia a l'elecció de sepultura o pagament d'aquesta.

A les fonts històriques es pot llegir que el convent tenia dos claustres, encara que no especifica quan s'hi construeix el segon. Alguns fragments d'escultura presentats en aquest article podien formar part d'aquest espai, com la de l'home barbat, l'escut de Pere de Thous o la que hi figura una àliga. Al voltant del claustre, de què a raó de les excavacions arqueològiques s'ha descobert l'ala annexa a l'església, hi havia les dependències pròpies d'un convent com ara la sala capitular, on es va celebrar el Capítol Provincial l'any 1371, la llibreria, el rebost i els dormitoris. Sabem que a mitjans del segle xv aquesta part estava aixecada però deteriorada, doncs en una notícia datada el 2 de maig de 1465,⁷⁴ Bernat Saera ofereix seixanta lliures i la renda d'aquestes a un frare del convent de predicadors perquè sermone a l'església de Sant Mateu, i si això no pot ser, destinar aquests diners a la reparació de l'església, claustre o llibreria.

LA GUERRA DE SUCCESSIÓ I LA GUERRA DEL FRANCÈS: SITUACIÓ DEL CONVENT A TRAVÉS DE DOS TESTIMONIS

El convent va ser ocupat per les tropes felipistes durant la Guerra de Successió, l'any 1705. A partir d'un text publicat l'any 1706, hom es pot fer una idea d'algunes parts del convent, certs ornaments que l'integraven i la imatge general que podia tenir:

El daño, que los enemigos hizieron en la campaña en arboles, viñas, y caserías fue mucho; deplorable las ruinas del Convento de los Padres Dominicos; derribadas todas las celdas del dormitorio, quemadas puertas, y ventanas, armarios, sillera del coro, caxones, bancos, y algunos retablos de la Iglesia; cortados 70 empinados cipreses, que vistosamente hermoseaban sus espaciosos claustros, quitado el trigo, vino, y azeyte, con otros viveres que avía para el sustento

72 Diago (1600), fol. 223.

73 AHN, CLERO-SECULAR_REGULAR, L. 18962, s. f.

74 AHN, CLERO-SECULAR_REGULAR, L. 18962, s. f.

de los religiosos, hasta hazer pedaços las tinajas, derribada la Libreria, llevandose los libros de la Sagrada Escritura, y otros, à la campaña, en donde les ponian por pasteras en tiempo de lluvias, sin los que razgavan para suciedades, que no son para dichas, ni mencionadas; quitadas las ropas delas celdas, y de la iglesia, ornamentos, telas de frontales, lamparas, organo, joyas, estandartes, y ricos guiones de una imagen de la Virgen del Rosario; profanado su Sagrado Templo hecho cavalleriza, y las mesas de los altares para pesebres, llegando su heretica pravedad, y execrable desatención hasta ensuziarse en las sagradas aras de los altares, en que se celebra el Incruento Sacrificio de la Missa, y maltratar el Cuerpo de un Santo Crucifixo.

A principis de 1809, la caserna general de l'exèrcit espanyol es va situar a Sant Mateu. Els frares predicadors van donar-los més de 50 reals i tota la plata que no era necessària en aquell moment al convent, per tal de mantenir-los i aconseguir la seguretat per la vila. Els frares van habilitar una petita estança pel seu ús, i la resta de la fàbrica va ser cedida com a hospital militar, però era tanta l'ocupació de l'hospital que finalment els frares van decidir traslladar-se a una casa dins del poble, sense deixar la cura de ferits i malalts. Posteriorment, l'hospital va ser ocupat per les tropes franceses i el van convertir en casa forta, passant altra vegada a ser hospital a finals de 1813, quan l'exèrcit espanyol recuperà el lloc. La comunitat va tornar-hi a fer vida a partir de l'1 de novembre de 1814, després de la reparació del conjunt i de la pèrdua de llibres, mobles, ornamentals, vasos sagrats, etc., quelcom que ascendia a 3.000 reals.⁷⁵

BIBLIOGRAFIA

- BADENES, MIGUEL ÀNGEL. «Los conventos castellonenses y la desamortización», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 1985, t. LXI. Castelló de la Plana, p. 75-82.
- CREYTENS, RAYMOND, «Les constitutions des Frères Prêcheurs dans la rédaction de S. Raymond de Peñafort (1241)», *Archivum Fratrum Praedicatorum* 1948, 18. Roma: Istituto Storico Domenicano, p. 5-68.
- DENIFLE, HEINRICH, «Die Constitutionem des Prediger-Ordens vom Jahre 1228» a *Archive für Literatur-und Kirchengeschichte des Mittelalters*, 1885, 1. Graz : Akademische Druck-u. Verlagsanstalt, p. 165-227.
- DIAGO, FRANCISCO, *Historia de la Provincia de Aragón de la Orden de Predicadores desde su origen hasta el año de mil seiscientos*. Barcelona: impr. Sebastián Comellas, 1599.
- *Historia de la vida, milagros, muerte y discipulos del bienaventurado predicador apostolico Valenciano S. Vincete Ferrer: dividida en dos libros: con una verdadera relacion de la Santa reliquia que de su cuerpo ha llegado a Valencia, y de los milagros que ha obrado, y de las fiestas que se le han hecho*. València: Impr. De Gabriel Graells y Giraldo Dotil, 1600.

⁷⁵ Rais (1818), pàgs. 255-256.

Diaria y verídica relación de lo sucedido en el asedio de la villa, y plaza de San Matheo, cabeza del maestrado viejo de Montesa, en el reyno de Valencia, sitiada por las armas del señor Ludovico XIV Rey de Francia, en año 1649 en la rendicion de dicha plaza, por las armas del señor don Carlos Tercero rey de España en el año 1705. y en su gloriosa defensa en la tercera vez, que estuvo sitiada por las armas del serenísimo señor Duque de Anjou en los años de 1705 y 1706. València: Vicente Cabrera, 1706.

DOSSAT, YVES. «Opposition des anciens ordres à l'installation des Mendians», *Les Mendians en pays d'Oc au XIII siècle*, Cahiers de Fanjeaux 8, Fanjeaux: Centre d'études historiques, Édouard Privat, 1973, p. 263-306.

DÍAZ MANTECA, EUGENIO. *El «Libro de poblaciones» de la Orden de Santa María de Montesa (1234-1426)*. Castelló de la Plana: Servicio de Publicaciones de la Diputación Provincial de Castellón, 1987.

FERRERES ALEU, ILDEFONSO. *Historia de la villa de San Mateo, 1836-1840*. Castelló: Diputació de Castelló, 2006.

GÓMEZ SANJUÁN, JOSÉ ANTONIO. «Urbanismo medieval en Sant Mateu», *Actas de las terceras jornadas de historia, artes y tradiciones populares del maestrazgo*. Benicarló: Centro de Estudios del Maestrazgo, 1993, p. 91-111.

HEUSCH, CARLOS. *Institutions et Culture: la formation des élites dans la Catalogne Médiévale*. París: Conférence prononcée au Centre d'Études Catalans de Paris le 30 d'octobre 2001.

JAVIERRE MUR, AUREA. «Privilegios comerciales de la Orden de Montesa en el Reino de Cerdeña», *VI Congreso de Historia de la Corona de Aragón*. Palma de Mallorca: Diputación Provincial de Baleares, 1959.

— *Privilegios reales de la Orden de Montesa en el Edad Media*. Madrid: Junta técnica de archivos, bibliotecas y museos, 1945.

LEVI, EZIO, «I Fiorentini nel Maestrazgo al tramonto del Medio Evo», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 1929, t. x. Castelló de la Plana: Societat Castellonense de Cultura, p. 17-29.

— «Pittori e mercanti in terra di pastori», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 1932, t. XIII, n.º 1. Castelló de la Plana: Societat Castellonense de Cultura, p. 39-48.

LÓPEZ DE GUEREÑO, MARÍA TERESA. *Monasterios medievales premonstratenses: Reinos de Castilla y León*. Valladolid: Junta de Castilla y León, Consejería de Educación y Cultura, 1997.

MANDONNET, PIERRE; VICAIRE, HUMBERT MARIE. *Saint Dominique: L'idée, l'homme et l'oeuvre*, 2 vols., edició d'Humbert Marie Vicaire. París: Desclée de Brouwer et Cie, 1938.

MEDRANO, MANUEL JOSÉ DE. *Historia de la provincia de España de la Orden de Predicadores: segunda parte, progressos de sus fundaciones y vidas de los illustres hijos que la ennoblecieron*, Vol. 2, impr. Gerónimo Roxo, Madrid, 1731.

MEERSSEMAN, GILLES. «L'architecture dominicaine au xiiiè siècle: législation et pratique», *Archivum Fratrum Praedicatorum*, vol. xvi (1946), pàg. 136-190.

MESADO OLIVER, NORBERTO. *Un acercamiento al devenir de Sant Mateu a través de los manuscritos de mosén Manuel Betí*. Benicarló: Centre d'Estudis del Maestrat, 2011.

MONTAGNES, BERNARD. *Architecture dominicaine en Provence*. París: Éditions du CNRS, 1979.

- Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*, B. M. Reichert, Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica, vol. III. Roma: Typographia Polyglotta S.C. de Propaganda Fide, 1898.
- RAIS, MARIANO. *Historia de la Provincia de Aragón: Orden de Predicadores desde el año 1808 hasta el 1818*. Zaragoza: Publicado por Francisco Magallón, 1819.
- RIERA I PAIRÓ, ALBERT; PUIG I GRIESENBERGER, ANNA M. «Emplaçament de l'orde de dominics en l'ambient urbà baixmedieval de Castelló d'Empúries. El primer convent», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 1994, vol XXXIV. Girona: Institut d'Estudis Gironins, p. 377-393.
- RIPOLL, THOMAS. *Bullarium Ordinis Fratrum Praedicatorum*, vol. I, ed. Antonino Brémond Roma: Typographia Hieronymi Mainardi, 1729.
- THOMAS. *Bullarium Ordinis Fratrum Praedicatorum*, vol. II, ed. Antonino Brémond. Roma: Typographia Hieronymi Mainardi, 1730.
- ROBLES SIERRA, ADOLFO. «Actas de los capítulos provinciales de la Provincia dominicana de Aragón, de los años 1363, 1365 y 1366». *Escrits del Vedat*, 1996, vol. 26. Torrent : Facultat de Teologia de Sant Vicent Ferrer, p. 91-139.
- SAMPER GORDEJUELA, HIPÓLITO. *Montesa Ilustrada. Origen, fundación, principios, institutos, casos, progresos, iurisdiccion, derechos, privilegios, preeminencias, dignidades, oficios, beneficios, héroes y varones ilustres de la Real, inclyta y nobilissima religión militar de N. Santa Maria de Montesa y San Jorge de Alfama*. València: impr. Gerónima Vilagrasa, 1669.
- SÁNCHEZ ALMELA, ELENA. *El Llibre de Privilegis de la villa de Sant Mateu (1157-1512)*. Castelló de la Plana: Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Castelló, 1985.
- SÁNCHEZ GOZALBO, ÀNGEL. *Bernat Serra: pintor de Tortosa i de Morella*. Castelló de la Plana: Societat Castellonense de Cultura, 1935.
- SANMARTÍN I BESALDUCH, ADOLFO. *Sant Mateu, vuit segles d'evolució urbana (1237-1933)*. Benicarló: Centre d'Estudis del Maestrat, 1990.
- SUNDT, RICHARD A. «*Mediocres domos et humiles habeant fratres nostri. Dominican legislation on architecture and architectural decoration in the XIIIth century*». *Journal of the Society of Architectural Historians*, 1987, 46. Chicago: Society of Architectural Historians, p. 394-407.
- VICIANA, RAFAEL MARTÍ DE. *Libro segundo de la crónica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia y su reino [1564]*, Joan Iborra. València: Universitat de València, 2013.
- VIDAL, JOSÉ-MATEO. «San Mateo a mediados del siglo XVIII (Dos protocolos de 1756 y 1764)», *Terceras Jornadas sobre historia, arte y tradiciones del Maestrazgo*. Benicarló: Centre d'Estudis del Maestrat, 1993, p. 79-89.
- ZARAGOZA CATALÁN, ARTURO. «El Palacio de la Orden de Montesa en Sant Mateu», *Actas de las terceras jornadas de historia, artes y tradiciones populares del maestrazgo*. Benicarló: Centre d'Estudis del Maestrat, 1993, p. 113-132.
- «La arquitectura gótica del maestrazgo en tiempos del Papa Luna», *Ars Longa*, 1994, 5. València: Universitat de València, p. 95-103.
- ZARAGOZA CATALÁN, ARTURO; GARCÍA LISÓN, MIGUEL. «Portada y contraportada. El plano de San Mateo de 1773 que custodian las monjas agustinas», *Centro de Estudios del Maestrazgo*, 1992, 32. Benicarló.